

ve punt is men in ta
nte dorpen maar a

men thans drie en
d, heeft zeer zeker
iet, kerkelijke jaloer
espalt doet veelzins
in deze dorpen dat
ijk leven. Men heeft
t over gehad. Men
en geslapen, maar
den en geleden. Het
den pot.
dorpen. En daarom
arenden.

der dorpen geheel
urig en telkens weer
niet zooals het zijn
een groot gedeelte

ep in. Er werd een
himmen geleid. Het
laarom gaat men deze

laarentegen met die
l terge opwaakte
belangstelling in het
maar vacant blijft,
een geschikte predi-

teeder Doleerende
van deze kerken zijn
in grotere steden
ig een veel te klein
elven. Zes predika-
ten voor Rotterdam
en voor Arnhem

doen?
nu achttien eeuwen
had men te worstel-
en. Er stonden geen
Europa tot dat
deed zich in al de
Alpen hetzelfde ge-
dens de Reformatie
men in niet minde
moelijkheid. Ja zelfs
natie in 1834 begon
maals met hetzelfde

wel terecht. Reeds
onze meeste kerken
de Christ. Geref.
s, vijftig jaar na ha-
et vacature, dat
en konden afstaan
op prijs kan worden
n ook bij de Dole-
niet zoo lange ja-
en behoorlijk be-
n zullen aanbree-
candidaat maar zo-
dt; iets wat stelli-

toestand voor v
pijnlijk. Zonder e
kerkelijk niet mo-
ords en der Sac-
kelijk leven hoef-
urt van een predi-
n leesbeurt, ja, h
iet is toch het wa-
oelt een dorpsker-
en in haar eigen
den prediker be-
woont en haar vo-
ilkomene begrijpeli-
r in onze vacan-
t dat men in pla-
leeraar is, er eve-
vacante gemeente
oven.

nen daarom ook is
zulk een exceptie
was, zijn toe-
middelen te neme-
len, zooals het a-
les Woords volgen
treden van oefena-
t voet aan den ker-
t; het beroepen va
rist. Geref. kerke
kerken; het tijdelijk
kerk met een nage-
al mag het gewa-
toos van deze excep-
delijks, toch toet-
deren, en het vo-
Geref. kerken, d
ak beter is dan ge-
stisch zijn ten de-
ge plaatselijke ker-

gewone hulpe kom
het getal Dole-
niet twintig toene-
t niet meer dan t
e bieden, wordt d
e ziele en sterf-
rekening laat, t
a vacante plaats

as waarlijk niet a-
or de schouwzij
predikanten, op he
Doleantie voorak-
neenen, dan o-
en, of men in
en classes wel d
te doen, om de-
jn er niet, wa-
ngen van een be-
acht is, en waar
te roepen predi-
ht.

ken en classes z
e opleiding van
weinig, of misch
niet elke classes
a goeden aanleg
a de studie te be-
en. Ook in de dag

der Reformatie hielden de classes zich telkens met dit netelig onderwerp onledig.

Reeds op die wijs konden zonder veel inspanning een vijftiental candidaten 's jaars meer gereed komen, en kon erlang het groot aantal dezer kerken voorzien zijn.

Met vijf en twintig candidaten per jaar was men in betrekkelijk korten tijd waar men wezen moest.

Thans is dit alles nog veel te veel aan particulier initiatief overgelaten. Particulieren ondersteunen het studiefonds voor Zetten. Van particulieren aard is het Gymnasium te Amsterdam in zijn hulpe. Particulier is het studiefonds aan de Vrije Universiteit. En nu onderschatten we dit particulier initiatief wel niet, en loven veeleer den ijver en de bereidvaardigheid, die zich op dit terrein openbaart. Maar toch zoo de kerkelijke organisatie ook ten deze werken ging, zou men veel schooner resultaten zien.

Men bedenke toch wel, dat vacante plaatsen tegenwoordig voor den dienst des Woords stellig f 600 's jaars minder betalen, dan ze anders doen zouden. Stel nu eens dat deze kerken de helft van deze som, d. i. f 300 's jaars, voor de voorziening in den dienst des Woords afzonderden, en dat honderd van de tweehonderd vacante kerken hier aan meededen, dan gawe dit weer een jaarlijksch bedrag van f 30.000, waarvoor allicht vijf en twintig gymnasia en vijf en twintig studenten studeeren konden.

Er schuilt hier dus een fout.

Eenerzijds is er een te sterk purisme, dat niet genoeg gebruik wil maken van de exceptionele middelen voor den exceptie-neel nood. En aan den anderen kant steken de kerken te weinig de handen uit de mouwen, om in den bestaanden nood te voorzien.

Beide nu vinden hun grond in een tekort aan ernst, waarmee men in dezen nood inleeft.

Men klaagt wel; men wilde het wel anders; en men roept wel om betere dingen, maar het hartelijk zuchten en roepen tot den Heere onzen God, en de uit zulk een gebed vanzelf geboren ijver, om een beteren toestand voor te bereiden, ontbreekt zeer zeker niet geheel, maar toch nog in veel te sterke mate, om ook de vacante kerken niet de hand in eigen boezem te doen steken, met de vraag: Wat deed ook onze kerk, om in dezen nood van Gods kerken te voorzien?

De heer V. H. uit Groningen vraagt ons of de Gereformeerde leer over den Kinderdop, gelijk die door ons in een reeks artikelen ontwikkeld werd, niet op alval der heiligen uitloopt.

Hij redeneert daarbij aldus: Is elk gedoopte wedergeboren, en leert toch de ervaring, dat lang niet alle gedoopten tot Christus komen, dan moeten deze ongehoorven weer tot afval zijn gekomen.

Hierop diene, 1°, dat wij nooit en nergens gezegd hebben, dat alle gedoopten wedergeboren zijn, maar alleen dat ze door de kerk als zodanig moeten beschouwd worden; wat een hemelsbreed onderscheid maakt; 2°, dat men zoolang iemand leeft, nooit weet of hij nog niet tot Christus komen zal; en 3°, dat de Gereformeerde belijdenis wel een tijdelijken afval der geloovigen mogelijk stelt, maar nooit hun vervallen van de genade.

Een inzender gaf ons den wensch te kennen, dat de onderscheidene geschriften, die van de hand van schrijver dezes het licht zagen, eerlang verzameld mochten worden en in een goedkoop volksuitgave onder het bereik gebracht van den kleinen man. Reeds meermalen is dit denkbeeld ter sprake gebracht, en ook door den uitgever van ons blad overwogen.

Het bezwaar om hiertoe over te gaan ligt slechts hierin, dat zulk een uitgave van grooten omvang niet goedkoop te leveren is, tenzij men van een zeer groot debiet verzekerd zij, en dat op zulk een debiet in uitgebreider kring niet te rekenen valt, zoolang van onderscheidene werken de eerste uitgaven nog loopen.

Gods bedoelen, naar inhoud en vorm beide. En zoo ontvangt men dan ook hier in smakelijken vorm een boek van uitnemenden inhoud.

Calvijn komt steeds meer in ere. Zijn Institutie loopt in twee uitgaven. De uitgever Donner gaf zijn Apostolische Zendschriften in het licht. En nu brengt Dr. Fransen ons weer zijn Commentaar op Johannes.

En wat wonder is, nog altoos vinden deze uitgaven koopers. Nu wel niet zoo in massa, als de prikkelende romans; maar toch genoeg om de uitgaven mogelijk te maken.

En dit nu is in hooge mate verblijdend. Van een volk, dat voor zulke lectuur nog een paar gulden nederlegt, is voor de toekomst nog, o, zooveel te hopen.

Zulke uitgaven maken het volk degelijk; verheffen daardoor de prediking tot een hoog standpunt; en verhoogen op die wijs het peil van geestelijke en algemeene ontwikkeling onder ons Christenvolk.

Uit Maassluis schrijft men ons:

Veroorloof mij langs dezen weg eenige opmerkingen te maken over uw artikel van verleden week, aangaande de Maassluische kerkelijke toestand.

Wanneer u zoo schrijft van in den regel hoogstens 500 kerkangere, zou men haast wel gelooven, dat dit *zoo* wel 's morgens als 's avonds, de ene Zondag voor en de andere na het geval was. Nu, niets is minder waar dan dit. Wat toch is het geval?

Wanneer er in de groote kerk des Zondags, zoowel 's morgens als des avonds beide goede predikanten optreden (altijd van Synodaal standpunt bezien) dan zijn er 's morgens 400 en des avonds 300 menschen ter kerk, ja men kan het met den besten domine des avonds nooit verder brengen dan tot ruim 300 hoorders. En heeft men daarentegen Zondagen waarop *minder* gewenschte voorgangers optreden, dan zijn de cijfers 's morgens slechts *even* 300 en 's avonds *ruim* 200. Alleen slechts in het *aller*hoogste geval wanneer 's morgens een der hoogstgeschattendiensten vervuld daarentegen 's avonds iemand optreedt van *weinig* gewaard, dan alles op die *line marginen* correspondent, dan kan wellicht het cijfer van bijna 500 kerkangere gehaald worden, doch dan zijn er 's avonds niet meer dan een groote *toe*.

Dit is dan toch iets anders dan in den regel ten hoogste 500.

Voorts meldt u, dat er *ruim* tweemaal meer kerkangere zijn bij de Doleerenden, dit is ook niet geheel juist, want in den morgendienst van de Ned. Geref. zijn er bijna altijd *ruim* 14 à 1500 kerkangere, dat is minstens *ginder* driemaal meer dan bij de Synodalen, en 's avonds zijn er ongeveer altijd 1200 bij ons, dat is *veertien* maal meer.

Uit uwe cijfers M. de R. van 2x500=1000 kerkangere, zou wel eens een verkeerde *con*clusie getrokken kunnen worden en wel door bij de Ned. Geref. kerk te Maassluis eventueel predikanten te heroepen, daar men immers wellicht voor 1000 kerkangere (met het overige deel der gemeente) geen tweede predikant *nooit* acht, en wij alzoos ten allen tijde, van een behoorlijke geestelijke verzorging verstoken zouden blijven.

Ja M. de R., wanneer er een *grotere* kerk was, dan staat het bij mij, en bij velen onzer vast, dat het kerkgaand publiek waarschijnlijk wel tot 1800 personen zou stijgen; hetgeen UEd. duidelijk zal zijn, als ge weet dat er 3600 Ned. Geref. te Maassluis gevonden worden, en gedurig nog eenige bijkomen door inkomst in de gemeente.

Verder meldt U van de meerderheid der *rijke* reders en renteniers eenzijdig en *kleine* burgers en arbeiders anderzijds. Deze tegenstelling M. de R. is wel wat *groot*, als men weet, dat wel is waar bijna allen der eerste-geboornen voor het Synodaal genootschap gekeend hebben, maar voorts velen zich er bijna in het geheel niet meer aan *gelegen* laten liggen, want de *grote* meerderheid is *liberaal* behorende tot de *onverschilligen* op godsdienstig gebied of tot den *Protestantenbond* en zetten dan ook geen voet meer in de Hervormde kerk.

Anderzijds zijn er wel is waar bij de Ned. Geref. wel *rust* arbeiders en *kleine* burgers maar men moet weten dat vele werklieden, zooals knipers en sjouwers des zomers 16, 18 à 20 Gld. per week verdienen, dat de *kleine* burgerij zelfs *sterk* vertegenwoordigd is, en dat men wel nog *mier* gegoden bij ons aantreft, dan men wel zou denken.

Dit neemt nu echter niet weg dat er veel voor Maassluis zien komt, daar *over* het algemeen wij toch de *minder* gegoden hebben, en er noodzakelijk een *nieuw* kerkbezoek *verrijen* moet groter en niet zoo *bedempt*, dan de *houten* noodkerk.

Overigens M. de R. ben ik het geheel met uw *stuk* eens en ik knoop er den wensch aan vast, dat de rechter, evenals te Oudewater, waar de synodalen ruim f 1100 vroegen, er slechts f 450 of ruim 1/3 verkregen, ook zoo voor Maassluis *billijkheid* betracht, door in plaats van f 18.000 ten hoogste f 7000 den synodalen als schadevergoeding toe te kennen.

Beter zoo, dan dat we een te gunstige voorstelling van de zaak hadden gegeven. Doch ook zonder dat ware een *tweede* predikant voor Maassluis zeker *alleszins* gewenscht.

Zelfs drie predikanten zou volstrekt niet te veel zijn.

KUYPER.

Uit de Pers.

men waren er niet minder dan *acht*, die het Gymnasium hadden beoocht en het eind diploma hadden verkregen.

Dat verschijnsel verdient onze opmerkzaamheid. Het heeft ons veel te zeggen. Allereerst spreekt zich daarin uit, dat tal van geenen in onze Kerk de voorbereidende studie aan de Theol. School onvoldoende achten en de literaire vorming aan de Gymnasia, zelfs in weerwil van hun door en door ongelukkig richting, hooger schatten dan die aan hun eigen Kerk-school. Ten tweede zegt ons dit verschijnsel, dat de tijd voorbij is, waarin men eerst op gevorderden leeftijd, gelijk vroeger veelal, tot de studie en tot den predikanten kwam; de keuze om leeraar te worden geschiedt op veel jongeren leeftijd, en de opleiding er toe begint reeds van kindertijd af. Ten derde worden wij door dit verschijnsel voor het droomt feit geploast, dat tal van toekomstige dienaren des Woords een lang en belangrijk gedeelte van hun leven opgevoeld worden in een geest en richting, die geheel buiten de belijdenis van den Christus ongaaf of, erger nog, aan de belijdenis heelst vijandig is. En ten vierde doet dit verschijnsel het volstrekt niet denkbeeldige gevaar ontstaen, dat er in de studentenwereld en later ook onder de predikanten een schending komt tusschen het wat trouw zij op het heil der geest en de Gymnastische opleiding, en het dat voorrecht hebben gemist.

Om al deze redenen, wier gewicht niemand ontgaen kan, is het dringend noodig, dat er verandering komt. Zoo mag en zou kan het niet lang meer blijven. De Christ. Geref. kerk zou het zich dan te laat belagden. De gevaren zijn veel ernstiger dan menigen denkt. De meeste jongelingen, die de Gymnastische opleiding, brengen van deze mischien wel geen afwijpende gevoelens, maar dan toch, een algemeenere geest, een zekere vorming van hoofd en hart mede, die door latere studie aan de Theol. School moeilijk geheel kan overwonnen worden, en dan naderhand bij de eenzijdige gevolgen worden kan voor het toekomst der kerk. Daarom is het noodig dat de Christ. Geref. kerk bij tijds de baken verzetze, eer het zijt verloopt.

Der stroom keert nu zij niet meer. Zij kan geen verloop vinden tegen het bezek der neutrale Gymnastia. Dat zou ook niet baten. Zij kan dien wassenden stroom evenmin tegen gaan, als waarschijnlijk over eenige jaren de nu reeds zich openbarende en zonder twijfel toeneemende begerte om niet aan een Theol. School maar aan een Universiteit de opleiding te ontvangen. Het moet komen tot een Gymnasium en tot een Universiteit. De teekenen wijzen er heen. De tijden roepen er om. En het zou ontzout wezen aan hare roeping, als de Christ. Geref. kerk daarop geen acht gaf en daarmee geen rekening hield.

En dan laat hij zich aldus uit over de middelen, om betering in den toestand te brengen:

Na heeft Ds. Boutsus het denkbeeld geopperd om een onderzending te doen op te richten voor zulke hebbende jongens, die het Christelijk Gymnasium te Amsterdam, of te Zetten bezoeken. En dat is intusschen. Maar het is niet genoeg. Zoo worden slechts enkelen geholpen. Maar of onze aanstaande predikanten moeten voortaan een Gymnastische opleiding ontvangen. Het onderscheid in voorbereiding mag niet te standig worden. De ongelovige geest der Gymnastia mag niet in onze kerk en in de kerkzaken. In daarom is tweemaal noodig: een eigen Gymnasium waar al onze aanstaande leeraars worden opgeleid en een onderzendingstas voor hen, die de kosten der studie zelfs niet kunnen betalen.

Gaande wensche ik, dat deze regelen gelezen, overzocht en ter harte genomen werden door onze Kerkeraden en kerkelijke vergaderingen. De laatste die er is, moet ons kerk op gevestigd te worden. Het moet een zaak van bezorging worden op onze Classen en provincies, tot de Synode van het volgende jaar toe. En deze dient er dan toe over te gaan, om de literaire en theologische studie aan de Theol. School volkomen te scheiden en dan de eerste om te scheppen in een Gymnastische opleiding, die, wij chiteler, daarom ook degelijker, is dan aan onze Oude Gymnastie of Gymnasium. Het moet dan te knoopen met de bestaande Christelijke Gymnastia te Zetten en te Amsterdam en de literaire studie der Theol. School daartoe te verleggen. Maar wat men ook doe, er moet verandering komen. Nu is het nog tijd. Nu is het de tijd. Dat de Christ. Geref. kerk dan toone, hare roeping te verstaan en deze naar eisch te behartigen!

Ongetwijfeld zal deze stem weerklink vinden. Al begrijpt men toch ten volle, dat de Christ. Gereformeerden in den eersten tijd van nood en beperkte middelen, roeien moesten met de rimen, die zij hadden, toch liet zich nimmer verhalen, dat er aan den gang van het Hooger Onderwijs in hun kring iets ontbrak.

Want wel hebben de Congregationalisten, Methodisten en Baptisten van allerlei aard in Engeland zich, krachtens hun beginsel, de gymnastische opleiding minder aangezien, en hebben ook de *Free Church* en andere Gereformeerde vrije kerken ten deze hun voetspoor gedrukt. Maar toch valt niet te ontkennen, dat het Gereformeerde beginsel *andere* eischen stelt, waaraan alleen op de wijze door Dr. Bavinck aangegeven, kan worden voldaan.

Ook wat deze aangelegendeit betreft zou vereeniging van alle Gereformeerden in den lande zoo zeer gewenscht zijn.

KUYPER.

Officieele berichten uit de Ned. Geref. kerken.

De kerkeraad der Ned. Geref. kerk van Lopik en Kabauw heeft het voorrecht, aan de zusterkerken te mogen berichten, dat, door de ontferminge Gods, ook de kerk te dier plaatse in den weg der reformatie is geleid geworden. Nadat herhaalde malen vruchteloos aan den kerkeraad der synodale machteloos was verzoekt, het werk der reformatie ter hand te nemen, kwamen de tot dat einde opgeroepen broeders op den ouden September samen, om, krachtens het ambt der geloovigen, over te gaan tot de verkiesing van nieuwe, naar den Woorde Gods wettige ambtsdragers. Op den 7den October worden de gekozenen door Ds. G. Ringnalds, van Utrecht, daartoe door de classis aangewezen, in hunne ambten bevestigd, en werd daarna vergadering van den kerkeraad gehouden. In deze samenkomst nam hij, in de mogendheid des Heeren, het besluit, om, voor de kerk van Lopik c. a., met de synodale organisatie van 1816 te breken, en weder kracht en geldigheid te verleen aan de wettige kerkenorde van 1618/19.

Mededeeling hiervan doende, wenscht de kerkeraad niet de zusterkerken door den band der belijdenis vereenigd, gemeenschap te oefenen, tot onderlinge opbouw; in den weg des gebeds; in den strijd tot verdere reformatie der kerken naar den Woorde Gods.

De Koning zijner kerke, die mildelijk geeft en niet verwijt, verzoene alle schuld; versterke wat zwak is, en stiere alles is de rechte sporen, tot heil der vrijgemaakte kerken en tot eere zijns Naams!

De kerkeraad van Lopik c. a.: G. RINGNALDS, h. t. consulent. ANTH. DEN HARTOG, ouderling. J. SPELT. J. HOOGENDOORN, diaken. C. BENSCHOP.

Adres van den kerkeraad: ANTH. DEN HARTOG.

Verslag van de vergadering der Ned. Geref. kerken in de classis Dockum, gehouden Donderdag 25 Sept. 1890 te Dockum.

1. Da. C. W. E. Ploos van Amstel opeat als praesides de vergadering met het laten zingen

van Ps. 105: 3, het lezen van Hand. 20: 18-36 en gebed.

2. Da. W. Maan en ouderling W. W. Holwerda onderzoeken de geloofsbriefven: Uit 20 kerken zijn 33 afgevaardigden met keurstemmen tegenwoordig en 3 diakenen als gasten. Omtrent drie geloofsbriefven moet op een onnaauwkeurigheid worden gewezen.

3. Als assessor wordt aangewezen Da. J. J. A. Ploos van Amstel en als scriba Da. E. Zwiers.

4. De acta der vorige vergadering worden gelezen en goedgekeurd.

5. Het voorstel om het aantal vacatuurbetrent te wijzigen, met het oog op het vermindert getal bedienaren des Woords en de vele vacante kerken, wordt na levendige bespreking aangenomen.

Ten einde, zoo mogelijk, een *jaiste* wijziging te treffen, wordt de behartiging dezer zaak opgedragen aan een commissie van 2 predikanten en 3 ouderlingen, t. w. Da. J. J. A. Ploos van Amstel, Da. P. D. de Groot; de broeders J. J. Wolbeek van Holwerd, H. J. Boersma van Dockum en J. L. Steringa van Kollum.

6. Da. J. J. A. Ploos van Amstel brengt verslag uit over het verhandelende in de voorloopige Synode te Leeuwarden.

Vóór de pauze wordt door Da. De Groot voorgestaan in den gebede; na de pauze door Da. Woudstra.

7. Da. J. J. A. Ploos van Amstel brengt verslag uit van de gehouden kerkvisitatie. Enkele tuchtaaken en vragen over grensregeling, door sommige gemeenten gedaan, geven aanleiding tot nadere bespreking.

De eerste behandeling dezer zaken wordt overgelaten aan het beleid van de kerkeraden dier gemeenten, die in de verschillende zaken betrokken zijn.

8. Als deputaten met den last om de minvermogen kerken te ondersteunen, worden benoemd Da. J. J. A. Ploos van Amstel en Da. P. D. de Groot.

9. Omtrent de vraag naar de beste wijze van Evangelieverkondiging op de Surhuisterveenster heide, oordeelt de classis deze zaak voorloopig te moeten opdragen aan de kerk van Augustinusga met Surhuizum en die van Drogelham.

10. Bij het onderzoek naar Art. 41 D. K. geeft de classis advies omtrent enkele vragen: a. aan de broeders van Akkerwoude, dat het oprichten der Chr. school zoo mogelijk onder biddende samenwerking met de Chr. Geref. in vertrouwen aan hunne zorg wordt overgelaten;

b. aan de kerk van Akkerwoude omtrent een geval van doopsbediening;

c. aan de kerk van Metslawier in betrekking tot de bediening van den Heiligen doop en het handhaven der tucht;

d. aan de kerk van O. Nijkerk, dat de classis er geen bezwaar in ziet om een diaken op het dubbeltaal voor ouderling te plaatsen, zoo men hierin maar nimmer eenige promotie zie; noch ook om in een bijzonder geval aldaar af te gaan van de historische grens der gemeente.

11. Wat de regeling der consulentenschappen betreft, wordt alleen opgemerkt, dat reeds vroeger de zorg voor de gemeente van Ee, wanneer daar drang tot reformatie kwam, aan de kerk van Engwierum met haren consulent was opgedragen.

12. Op de vraag van de kerk van Holwerd: „kunnen twee broeders naar het vleesch, ouderling zijn?” wordt geantwoord, dat wanneer het moeilijk anders kan, er geen bezwaar in steekt.

13. Aan Da. H. H. Woudstra en broeder G. F. Wamelink, van Dokkum, wordt opgedragen om met den actarius van de classis Leeuwarden het archief te onderzoeken, opdat de classis Leeuwarden weder besit krijge van de stukken die geheel — en afschnit van die, welke gedeeltelijk op deze classis doelden tijdens de vroegere combinatie.

De e. k. gewone vergadering zal D. V. Donderdag 18 Dec. a. s. des morgens 10 uur te Dockum worden gehouden en door de kerk van Oudwoude en Westergeest worden samengeroepen.

Ds. J. J. A. Ploos van Amstel sloot de vergadering met dankzegging.

Ds. E. ZWIERS, h. t. scriba.

Anjum, 1 Oct. 1890.

Het adres der classis is dat van den scriba van den kerkeraad der kerk te Dokkum, h. t. G. F. Wamelink.

KUYPER.

Zending.

Uit onse dagen.

1.

welbeschouwd nog veel minder, ja niets uitrichten.

In het welbekende Brighton, in Engeland, woont op het oogblik de eervoorde oudzending Edw. Storrow. Hij houdt zich, na veeljarigen arbeid in de heidenwereld, thans bezig met door zeer degelijke boeken en opstellen de zaak der Zending, die hem levenszaak blijft, te dienen, en onderscheidt zich als een man van bijzondere kennis en talent. Onlangs nu leverde hij een beschouwing over buitenlandse Zending in de 17de en 18de eeuw. Aan dit zijn werk willen we een ander ontleenen, o. a. wijl daarin ook op niet te vermaden wijze recht wordt gedaan aan de pogingen, door de kerken onzes lands van ouds aangewend tot kerstening der heidenwereld. Storrow toont aan, hoe de Nederlanders vaak de voortrekkers en pioniers waren op 't Zendingveld. Bovendien echter heeft hij op meer dan een punt een verrassenden en scherp blik.

Ook deze schrijver erkent, dat de Protestantische Zendingarbeid onder de heidenen in deze eeuw tot een kracht en ontwikkeling kwam, waarbij de eeuwen die voorafgingen tamelijk diep in de schaduw staan. Maar, zegt hij, daarvoor waren drie redenen: De zwakheid en geringheid der kerken in de eerste tijden na de hervorming en nog later; de strijd tegen het pausdom, en het Evangelisatiewerk in eigen gebied en kolonie, dat vaak alle krachten in beslag nam.

De volkeren, die met de Reformatie meegingen en de nieuwe leer aannamen, hadden evenzeer als de kerken die onder hen ontstonden in den beginne zware tijden door te maken. De geestelijke strijd werkte dien met het zwaard en de kerken deelden in den ongunst der tijden. Deze opkomende of pas gevormde kerken te vergelijken, wat kracht en betekenis naar buiten betreft, met de tegenwoordige Protestantische, is niet mogelijk. We moeten nooit vergeten dat ontzaglijk veel, wat we op elk gebied in de niet-Roomsche Christenheid van het heden vinden, eerst in de laatste honderd vijftig jaar in 't leven trad. Dr. Storrow trekt te dezer opzichte tusschen het Protestantisme van toen en van thans de vergelijking tusschen een plantje in Maart bij de ontloken bloem in Juli.

Godsdienst en staatkunde, toen onafscheidelijk saamgeklonken, hadden meest denzelfden strijd. Onze kamp tegen Spanje was een strijd tegen Rome tevens. De pogingen der Jezuïeten golden zoowel de vrijgeworden kerk als den aan Spanje en Rome ontworstelden staat. Hoe Spaansgezind en Roomsche hier in de regel saamgingen, hoe Philips en het pausdom een van zijn waren tegen de „ketterij” en de „Geuzen”, is te bekend om het te herinneren. Ieder weet dat het in Frankrijk niet anders was; hoe in Engeland telkens van Roomsche zijde alles werd beproefd om 't verloren te herwinnen, ook in den staat. Eindelijk bewijst de godgeleerde literatuur dier dagen hoe de kerk, die in Rome de dwaling als 't ware belichaamd vond, zich daartegen uitsluitend keerde en weerde — men denke slechts aan onze Catechismus. De Gereformeerde en andere Protestantische kerken hadden destijds alle kracht noodig, om zich staande te houden tegen den meedoogenlozen niets ontzienden en machtigen vijand”, zooals Storrow zegt. Dies was het hun nagenoeg onmogelijk bij den verdedigingsoorlog nog den aanvallen te voeren.

HOOGENDOORN.

Buitenland.

Duitsland. Voortgang der beweging tot het verlaten der landskerken. De Ritschlianscheschool. De beweging, op touw gezet om de socialistischen te dringen de landskerken, waaraan zij nog met uitwendige banden verbonden zijn, geheel vaarwel te zeggen, neemt grotere afmetingen aan, dan het aanvankelijk scheen. Of velen zullen te kennen geven, dat zij met hunne kerk breken is natuurlijk niet te zeggen, dat de geesten meer en meer openbaar worden, is duidelijk.

Tot onze vreugde toonen vele predikanten in deze dagen hunne roeping te begrijpen, door in de volksvergaderingen te verschijnen, om tegen de vermelding der socialistische woordvoorders te waarschuwen. Dit is zoowel te Berlijn als daarbuiten geschied, en overal is daardoor of de vijandschap tegen de kerk meer losgebroken, of heeft het verschijnen of het spreken van den leeraar der kerk die meer of minder onderdrukt. De socialistische woordvoorders beginnen met meer omzichtigheid te spreken, terwijl men de verdedigers der kerk laat uitspreken, zonder dat zij door tumult of ruimer gehinderd worden. Het door ons vermeldte geval dat een socialistische vergadering uitteen moest gaan, omdat er een oordovend geras ontstond, toen een candidaat in de godgeleerdheid eenige woorden gesproken had, heeft zich niet meer herhaald. Het is anders de gewoonte der socialistische leiders niet om gematigd te spreken, maar zij schijnen te begrijpen, dat zij hunne toehoorders niet meer de gewone kost kunnen voorzetten, omdat er mannen zijn die hun lastertaal zullen weten te wederleggen.

Het feit echter, dat predikanten der Evangelische kerk moeten optreden in vergaderingen van duizenden die op het punt staan, om met hun doop ook formeel te breken, gelijk zij het in het hart reeds hebben gedaan, teekent voorreker den treurvollen toestand waarin de staatskerk van lieverlede gekomen is. Men zal hier, die naar de sociaal-democratische volkmenners luisteren, sinds jaar en dag niet meer in het bedehuis; toch werden de kinderen over het algemeen nog „confirmant” op 12-14-jarigen leeftijd, en ontvingen deze op grond dat de ouders toch als Evangelisch bekend stonden, in de scholen Evangelisch godsdienstonderwijs. Zoo zijn de leugenachtige toestanden ontstaan, dat men namelijk tienduizenden leden der kerk in de boeken heeft staan, doch dat men nauwelijks eenige duizenden leden telt, die in waarheid, naar belijdenis en wandel, voor leden der gemeente des Heeren hoegenaamd worden. Dit komt er van, wanneer de tucht uit barmhartigheid niet gehandhaafd wordt in de kerk des Heeren. Hoe jammerlijk het ook zij, dat geheele volksmassa's op het punt staan om openlijk te verklaren: „laat ons de banden des Heeren verscheuren”, toch zal een meer ware toestand in het leven geroepen worden, als het daartoe gekomen is.

Het aantal studenten in de godgeleerdheid neemt aan de Duitse Universiteiten toe. Dit is voorzeker een verblijdend verschijnsel, maar een zeer teken moet men het noemen, dat de Ritschlianscheschool altijd meer aanhangers tellen gaat. Tegen dien wassenden stroom